

תורה שבעל-פה

על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שתיים.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלוש יחידות:
- יחידה ראשונה — "משפט ויושר"
 - יחידה שנייה — "דברים שבינו לבניה"
 - יחידה שלישית — "הורים וילדים"
- בכל יחידה שני פרקים:
- פרק ראשון — שאלות על סוגיה נתונה — 40 נקודות
 - פרק שני — שאלות קצרות — 10 נקודות
- סה"כ — 50 נקודות ליחידה
- עליך לענות על שאלות רק משתי היחידות שלמדת. $100 = 50 \times 2$ נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראות מיוחדות: (1) אל תעתיק את השאלה, אלא רשום את מספרה בלבד.
(2) התרכז בנושא. שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמוחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

ה ש א ל ו ת

שים לב! מבין שלוש היחידות בשאלון זה עליך לענות רק על שאלות
בשתי היחידות שלמדת, לפי ההוראות בכל יחידה.

יחידה ראשונה — "משפט ויושר" (50 נקודות)

ביחידה זו יש לענות על שאלות בפרק ראשון ובפרק שני, לפי ההוראות בכל פרק.

פרק ראשון — שאלות על סוגיה נתונה (40 נקודות)

בחר באחת מן הסוגיות א-ב שבנספח, וענה על שש השאלות הנוגעות לסוגיה שבחרת.

סוגיה א: משנה, בבא בתרא, פרק ח', משנה ה'

אם בחרת בסוגיה זו, עיין בסוגיה א שבנספח, וענה על שש השאלות 1-6.

1. א. באיזה סדר מסדרי המשנה נכללת מסכת בבא בתרא? (3 נקודות)

ב. העתק למחברתך את ההיגד הנכון: (3 נקודות)

— במשנה יש חמישה סדרים. כל אחד מן הסדרים מחולק לתוספתות,
והן מחולקות למשניות.

— במשנה יש שישה סדרים. כל אחד מן הסדרים מחולק לברייתות, כל אחת מן הברייתות
מחולקת לפרשות, וכל אחת מן הפרשות מחולקת למשניות.

— במשנה יש חמישה סדרים. כל אחד מן הסדרים מחולק למסכתות, כל אחת מן
המסכתות מחולקת לפרשות, וכל אחת מן הפרשות מחולקת למשניות.

— במשנה יש שישה סדרים. כל אחד מן הסדרים מחולק למסכתות, כל אחת מן
המסכתות מחולקת לפרקים, וכל אחד מן הפרקים מחולק למשניות.

2. לאבשלום יש שישה ילדים: ארבעה בנים — ברק (הבן הבכור), עוז, אמיר ונבו,
ושתי בנות — מיכל ועדי.

סכום כספי הירושה שיוריש אבשלום לילדיו במותו הוא 100,000 ש"ח.

על פי התורה שבכתב, ציין את סכום כספי הירושה שיקבל כל אחד מן הילדים. (6 נקודות)

3. "האומר: 'איש פלוני בני בכור לא ייטול פי שניים' [...] לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב
בתורה. המחלק נכסיו לבניו על פיו [...] דבריו קיימין".

א. הסבר את הביטוי "התנה על מה שכתוב בתורה". (4 נקודות)

ב. הסבר את הסיבה להבדל בין שני הדינים המתוארים בציטוט. (5 נקודות)

4. ליעקב יש שישה ילדים: ארבעה בנים – ראובן (הבן הבכור), שמעון, לוי ויהודה, ושתי בנות – דינה ותמר.
לפני מותו כתב יעקב בצוואתו: "אני נותן מתנה לבתי דינה ומוריש לה 50,000 ש"ח".
האם "דבריו קיימין"? נמק את דבריך, על פי הסוגיה. (6 נקודות)
5. "האומר 'איש פלוני יירשני' [...] אין דבריו קיימין".
א. על מי חולק רבי יוחנן בן ברוקה? (3 נקודות)
ב. אדם אמר: "בני פלוני (שאינו הבכור) יירשני יותר משיירשו אחיו".
מהו הדין במקרה זה, לשיטתו של רבי יוחנן בן ברוקה?
הוכח את תשובתך באמצעות ציטוט. (5 נקודות)
6. מיומנויות והבנה
קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.
"תנו רבנן: מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה. עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל.
מה עשה יונתן בן עוזיאל? מכר שלישי, והקדיש שלישי, והחזיר לבניו שלישי. בא עליו שמאי במקלו
ותרמילו. אמר לו: שמאי, אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי – אתה יכול להוציא
מה שהחזרתי; אם לאו – אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי. אמר: הטיח עליי בן עוזיאל! הטיח עליי
בן עוזיאל!"
(תלמוד בבלי, בבא בתרא, דף קל"ג, ע"ב - קל"ד, ע"א)
- א. האם הקטע שציטט הוא מקור תנאי או אמוראי? נמק את תשובתך. (2 נקודות)
ב. שמאי כעס על יונתן בן עוזיאל בשל אחד משלושת המעשים שעשה.
ציין מהו מעשה זה, והסבר על פי סוגיה א מדוע כעס שמאי. (3 נקודות)

סוגיה ב: תלמוד בבלי, בבא מציעא, דף ל"ה, ע"א

אם בחרת בסוגיה זו, עיין בסוגיה ב שבנספח, וענה על שש השאלות 7-12.

7. "הוא גברא [...] לאפדניה מיניה".

א. מה הפקיד המפקיד, ומדוע לא הושב לו פיקדונו? (4 נקודות)

ב. לו היה השומר "שומר שכר" – מה היה הדין, ומדוע? (3 נקודות)

8. א. האם רב נחמן הוא תנא או אמורא? נמק את תשובתך. (2 נקודות)

ב. מהו התפקיד של רב נחמן בסיפור זה? (2 נקודות)

ג. "אמר ליה: כל 'לא ידענא' – פשיעותא היא: זיל שלים!".

הסבר את הפסיקה הזאת, ואת המושג "פשיעותא". (5 נקודות)

9. מה קרה לאחר שעוקל ביתו של השומר, ומה פסק רב נחמן בעקבות כך? (5 נקודות)

10. "למימרא, דסבר רב נחמן [...] מעיקרא".

א. הסבר את שאלת הגמרא. (4 נקודות)

ב. הסבר את תשובת הגמרא. תוכל להיעזר ברש"י, ד"ה: "דהא הוו כיפי מעיקרא". (3 נקודות)

11. מיכל לוותה מברוך 2,000 ש"ח. כשהגיע מועד הפירעון של ההלוואה לא היה באפשרותה להחזיר

את החוב. ברוך, באמצעות בית דין, עיקל מביתה של מיכל מכשיר טלוויזיה. כעבור שנה וחודשיים

הצליחה מיכל לחסוך את סכום החוב. היא פנתה לבית הדין ודרשה שברוך יחזיר לה את הטלוויזיה

בתמורה לתשלום החוב.

א. הסבר מהי "שומא", וכיצד באה לידי ביטוי במעשה של ברוך? (3 נקודות)

ב. האם ברוך חייב להחזיר למיכל את הטלוויזיה, לשיטת חכמי נהרדעא? נמק את תשובתך.

האם ברוך חייב להחזיר למיכל את הטלוויזיה, לשיטת אמימר? נמק את תשובתך.

(4 נקודות)

12. מיומנות והבנה

קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

"שומא זו [...] הנישומת [שניתנה] לראובן בחובו שהיה לו אצל שמעון [...] ונזדמנו [כעבור זמן] מעות

לשמעון, חוזרת לו [...] אבל אם מכרה בעל חוב זה או נתנה במתנה או שמת והוריש – אינה חוזרת".

(בית הבחירה, מנחם המאירי, בבא מציעא, דף ל"ה, ע"א)

א. מה קטע זה מוסיף על הדין "שומא הדר לעולם"? (3 נקודות)

ב. ראובן השכיר את השומא.

לפי מנחם המאירי, האם במקרה זה "שומא הדר לעולם"? נמק את תשובתך. (2 נקודות)

/המשך בעמוד 5/

פרק שני — שאלות קצרות מהיחידה "משפט ויושר" (10 נקודות)

ענה על אחת מהשאלות 13-14.

13. א. הבא שני מקרים מן המקורות שלמדת, שבהם אין חובה להשיב אבדה.
הסבר מדוע אין חובה להשיב את האבדה במקרים אלה. (6 נקודות)
- ב. ראובן שהה בחופשה באילת. בבוקר מצא צמיד בחוף הים. בערב, כששב לבית המלון, הבחין במודעה על אובדן צמיד, ובה פרטים ליצירת קשר עם המאבדת. לדעתך, מה ראובן צריך לעשות? נמק את תשובתך. (4 נקודות)
14. א. — מוסא הוא חברו המוסלמי של משה. מוסא חלה, ומשה הלך לבקר אותו.
— אמה של סלימה, שכנתו הסודנית של משה, נפטרה. משה הלך לנחם את סלימה.
על פי איזו הלכה נהג משה? הסבר. (6 נקודות)
- ב. הבא דוגמה אחרת להתנהגות על פי הלכה זו. (4 נקודות)

/המשך בעמוד 6/

יחידה שנייה — "דברים שבינו לבניה" (50 נקודות)

ביחידה זו יש לענות על שאלות בפרק ראשון ובפרק שני, לפי ההוראות בכל פרק.

פרק ראשון — שאלות על סוגיה נתונה (40 נקודות)

בחר באחת מן הסוגיות ג-ד שבנספח, וענה על שש השאלות הנוגעות לסוגיה שבחרת.

סוגיה ג: משנה, כתובות, פרק ה', משנה א' ופרק ד', משנה ד'

אם בחרת בסוגיה זו, עיין בסוגיה ג שבנספח, וענה על שש השאלות 15-20.

משנה, כתובות, פרק ה', משנה א'

15. בקטע המשנה שלפניך יש שתי מחלוקות.

א. מי הם החולקים זה על זה במחלוקת הראשונה, ומי הם החולקים זה על זה

במחלוקת השנייה? (3 נקודות)

ב. קבע אם החולקים הם תנאים או אמוראים. נמק את קביעתך. (3 נקודות)

16. שאול התכוון לשאת את מרים. בזמן הקידושין שאול כתב את עיקר הכתובה והוסיף בה גם שדה

שבבעלותו. שלושה חודשים לפני הנישואין גירש שאול את מרים.

מרים תבעה את כתובתה בבית הדין.

מה תהיה הפסיקה של בית הדין, על פי כל אחת מן הדעות במחלוקת הראשונה שבמשנה?

נמק את תשובתך. (5 נקודות)

17. בחר באחד מן החולקים במחלוקת השנייה שבמשנה, והסבר את עמדתו. (4 נקודות)

משנה, מסכת כתובות, פרק ד', משנה ד'

18. "האב זכאי בבתו [...] ואינו אוכל פְּרוֹת בחייה".

שפרה הייתה נערה ברוכת כישרונות, והשטיחים שארגה נמכרו בהצלחה רבה בשווקים ברחבי הארץ. לפיכך רצו גברים רבים לשאת אותה לאישה. ואולם שפרה נדרה באוזני אביה שהיא תתחתן רק עם שמעון, בן הדוד שלה.

א. האם אביה של שפרה חייב להשיאה לשמעון? בסס את דבריך על הכתוב. (4 נקודות)

ב. מיהו הנהנה מן ההכנסה הכספית של שפרה? בסס את דבריך על הכתוב. (4 נקודות)

19. א. "נישאת, יתר עלין הבעל שאוכל פְּרוֹת בחייה".

הסבר את המונח המודגש בקו. (4 נקודות)

ב. "וחייב במזונותיה [...] ומקוננת".

הסבר בלשונך את שלוש החובות של הבעל המפורטות במשנה זו. (4 נקודות)

ג. קבע אם רבי יהודה חולק על חכמים. הסבר את דבריו. (4 נקודות)

20. מיומנות והבנה

קרא את המקור שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

"תניא, רבי מאיר אומר: כל הפוחת לבתולה ממאתיים ולא למנה ממנה, הרי זו בעילת זנות. רבי יוסי אומר: רשאי.

רבי יהודה אומר: [אם] רצה כותב לבתולה שטר של מאתיים והיא כותבת לו התקבלתי ממך מנה, ולא למנה מנה והיא כותבת לו התקבלתי ממך חמישים זוז".

(תלמוד בבלי, כתובות, דף נ"ו, ע"ב)

א. מה מציין המונח "תניא"? (2 נקודות)

ב. מקור זה מחזק אחת מן הדעות שבסוגיה ג. איזו מהן? נמק את תשובתך. (3 נקודות)

/המשך בעמוד 8/

סוגיה ד': ויקרא רבה, פרשה ח', פסקה א

אם בחרת בסוגיה זו, עיין בסוגיה ד שבנספח, וענה על שש השאלות 21-26.
21. מהו ויקרא רבה? (3 נקודות)

22. "רבי לוי פתח [...] אף אני יכולה לעשות כן".

בסוגיה שלפניך יש שיחה בין מטרוניתא לבין רבי יוסי בר חלפתא.

א. מהי מטרוניתא? (2 נקודות)

ב. מה הן שתי השאלות ששאלה המטרוניתא את רבי יוסי בר חלפתא? (3 נקודות)

ג. (1) מה ענה רבי יוסי בר חלפתא על כל אחת מן השאלות של המטרוניתא?

(2) הסבר על איזו מן התשובות ערערה המטרוניתא.

(5 נקודות)

23. "מה עשתה, שלחה והביאה [...] יפה אמרת כל מה שאמרת".

א. מה עשתה המטרוניתא כדי להוכיח את טענתה? (4 נקודות)

ב. מה גרם למטרוניתא להבין כי שגתה? (4 נקודות)

ג. מהי המסקנה של המטרוניתא? (3 נקודות)

24. "אם קלה היא בעינייך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף".

הסבר את דברי רבי יוסי בר חלפתא. (3 נקודות)

25. א. הסבר את המדרש על הפסוק "אלוהים מושיב יחידים בִּיתָה מוציא אסירים בכושרות"

(תהלים, ס"ח, ז'). (5 נקודות)

ב. לדעתך, מהו הקשר בין מדרש זה ובין המעשה ברבי יוסי בר חלפתא והמטרוניתא?

(3 נקודות)

26. מיומנויות והבנה

"[אמר] ריש לקיש: [...] אין מזווגין לו לאדם אישה אלא לפי מעשיו. שנאמר: 'כי לא ינוח שבט הרשע

על גורל הצדיקים' (תהלים, קכ"ה) [...] והא אמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הוולד

בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני".

(תלמוד בבלי, סוטה, דף ב', ע"א)

א. מהו ההבדל הרעיוני בין הדעה של ריש לקיש ובין הדעה של רב יהודה בשם רב? (3 נקודות)

ב. לדעתך, איזו מן הדעות מחזקת את דעת רבי יוסי בר חלפתא? נמק את תשובתך.

(2 נקודות)

פרק שני – שאלות קצרות מהיחידה "דברים שבינו לבניה"

(10 נקודות)

ענה על אחת מהשאלות 27-28.

27. נעמי נישאה למאיר, מעבד העורות. מאיר נפטר לפני שנולדו להם ילדים. נעמי סירבה להתייבם

לגדעון, אחיו של מאיר, שאף הוא מעבד עורות, בטענה שריח העורות מפריע לה.

א. הסבר את המושג "ייבום". (4 נקודות)

ב. האם נעמי חייבת להתייבם לגדעון? הסבר את תשובתך. (6 נקודות)

28. "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם יוצר האדם. [...] ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר ברא ששון

ושמחה חתן וכלה גילה, רינה, דיצה, חדווה, אהבה ואחוה ושלום ורעות מהרה ה' אלוהינו יישמע בערי

יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים

ממשתה נגינתם ברוך אתה ה' משמח חתן עם הכלה".

(תלמוד בבלי, כתובות, דף ח', ע"ב)

בקטע זה יש שתי ברכות.

א. מהו הטקס שברכות אלה נאמרות בו? (4 נקודות)

ב. איזו מן הברכות האלה היא ברכה קצרה, ואיזו מן הברכות היא ברכה ארוכה? נמק את

תשובתך. (6 נקודות)

יחידה שלישית – "הורים וילדים" (50 נקודות)

ביחידה זו יש לענות על שאלות בפרק ראשון ובפרק שני, לפי ההוראות בכל פרק.

פרק ראשון – שאלות על סוגיה נתונה (40 נקודות)

בחר באחת מן הסוגיות ה-1 שבנספח, וענה על שש השאלות הנוגעות לסוגיה שבחרת.

סוגיה ה': תלמוד בבלי, כתובות, דף מ"ט, ע"ב - דף נ', ע"א

אם בחרת בסוגיה זו, עיין בסוגיה ה' שבנספח, וענה על שש השאלות 29-34.

29. לפניך סוגיה מתוך התלמוד הבבלי.

א. מתי נערך התלמוד הבבלי? (2 נקודות)

ב. ציין שני מפרשים של התלמוד הבבלי. (4 נקודות)

30. "באושא התקינן שיהא אדם ון את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים".

הסבר את המילים המודגשות בקו. (6 נקודות)

31. הגמרא מפרטת את דבריהם של שלושה מאמוראי בבל על אבות שנמנעו מלזון את ילדיהם.

א. ציין את שמות האמוראים האלה. (3 נקודות)

ב. לדעתך, מיהו האמורא המחמיר מן השלושה? נמק את תשובתך. (4 נקודות)

32. "כי הווה אתו לקמיה דרב יהודה [...] ארבע מאה זוזי לצדקה".

על סמך כל המקרים המובאים בקטע זה בגמרא, הסבר אם אפשר לכפות על אבות את תקנת

אושא. (6 נקודות)

33. "באושא התקינן: הכותב כל נכסיו לבניו - הוא ואשתו ניזונים מהם".

א. הסבר תקנה זו. (5 נקודות)

ב. בגמרא מובא הסיפור "דרבי חנינא ורבי יונתן הוו קיימי [...] ועשיתינהו לזניה",

ובסופו מסקנה שתקנה זו אינה הלכה מחייבת.

הסבר מהו הבסיס למסקנה זו. (5 נקודות)

34. מיומנויות והבנה

קרא את השו"ת (שאלה ותשובה) שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.
שאלה: אדם בעל רכוש שאל אם ראוי לחלק את נכסיו ליורשיו, היינו להקנות להם כבר כעת את הנכסים [...] או שמא יש לחשוש שהילדים בראותם שקיבלו את הירושה, יזלזלו בו, כי בין כך הרכוש בידם, מה שאין כן אם לא ירשום את הרכוש כעת על שמם, יפחדו שמא לא יתנהגו אֶתוֹ כהוגן ויעביר חלק מהרכוש לצדקה. מה דעת התורה?

תשובה: [...] וכעין זה מצינו בכתובות (דף מ"ט, ע"ב) 'באושא התקיננו, הכותב כל נכסיו לבניו, הוא ואשתו ניזונים מהם'. [...] אלא שכבר כתבו כל הפוסקים [...] שאין הלכה כמימרא זו, אלא שבניו זכו בהכול, ואם כן אם האב ייתן את כל נכסיו לבניו, הוא יפסיד ועלול להתבזות.
(חשוקי חמד, הרב יצחק זילברשטיין, בבא בתרא, דף קל"ו, ע"א)

- א. כתוב במילים שלך את השאלה שנשאל הרב יצחק זילברשטיין. (2 נקודות)
- ב. אדם חילק את כל רכושו לבניו בעודו בחייו, ולאחר זמן נזקק לרכוש שהעניק להם. האם בניו חייבים לזון אותו? בתשובתך צטט מן הקטע.
(3 נקודות)

סוגיה ו: תלמוד בבלי, קידושין, דף ל"א, ע"ב

אם בחרת בסוגיה זו, עיין בסוגיה ו שבנספח, וענה על שש השאלות 35-40.

35. א. באיזו סדר מסדרי המשנה נכללת מסכת קידושין? (2 נקודות)
ב. "תנו רבנן" – מהו התפקיד של מונח זה בסוגיה התלמודית? (3 נקודות)

36. "מורא – לא עומד במקומו [...] מכניס ומוציא".
הסבר מהו "מורא" ומהו "כיבוד", על פי קטע זה. (5 נקודות)

37. "משל מי? [...]" לביטול מלאכה".
א. הסבר את שאלת הגמרא. (3 נקודות)
ב. מה הורו חכמים לרב ירמיה בשאלה זו? (4 נקודות)
ג. מהו הקושי שההוראה של חכמים מעוררת? (5 נקודות)

38. ירון הוא נהג מונית. אביו חלה במחלת כליות קשה, ונזקק לטיפול דיאליזה בבית חולים. ירון הוא בן יחיד להוריו, ומקפיד ללוות את אביו לטיפולים. עקב כך הוא נעדר שעות רבות ממקום העבודה שלו. ירון אב לשני ילדים, והוא חושש שייגרם לו הפסד כספי בשל היעדרו. קופת החולים הודיעה לירון כי לפי הנהלים תממן רק חלק מעלות הטיפול.

לפי הסוגיה, כיצד ירון צריך לנהוג? בתשובתך השתמש במושגים: "משל אב", "משל בן",
"ביטול מלאכה". (8 נקודות)

39. "אמר רב יהודה [...] כל מצוות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו אחד אנשים ואחד נשים
חייבין [...] מה תלמוד לומר 'איש', איש סיפק בידו לעשות אישה אין סיפק בידה לעשות, מפני
שרשות אחרים עליה".

(תלמוד בבלי, קידושין, דף ל', ע"ב)

מה "אין סיפק בידה לעשות" ומדוע? הסבר בלשונך. (5 נקודות)

40. מיומנויות והבנה

"דתני רבי שמעון בן יוחאי: גדול הוא כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. נאמר כאן (שמות, כ'): 'כבד את אביך ואת אמך' ונאמר להלן (משלי, ג') 'כבד את ה' מהונך'. במה אתה מכבדו? [...] ועושה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית [...] אם יש לך אתה חייב בכל אלו, ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן. אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין שיש לך בין שאין לך 'כבד את אביך ואת אמך'. אפילו אתה מסבב על הפתחים [מקבץ נדבות]".

(תלמוד ירושלמי, קידושין, פרק א', הלכה ז', דף ס"א, טור ב')

א. לפי התלמוד הירושלמי, מהו ההבדל בין כיבוד ה' ובין כיבוד אב ואם? (2 נקודות)

ב. מהו ההבדל בין העמדה של המקור מהתלמוד הירושלמי כלפי כיבוד הורים ובין העמדה של

התלמוד הבבלי הבאה לידי ביטוי בסוגיה זו? (3 נקודות)

/המשך בעמוד 14/

פרק שני — שאלות קצרות מהיחידה "הורים וילדים" (10 נקודות)

ענה על אחת מהשאלות 41-42.

41. א. הסבר מהי חובת האב "ללמדו אומנות". (3 נקודות)
ב. על פי המקורות שלמדת, מהו החשש לעתיד הבן שאביו לא לימדו אומנות? (3 נקודות)
ג. הסבר שת¹ חובות נוספות של אב כלפי בנו. (4 נקודות)

42. התורה מגדירה "בן סורר ומורה" כך: "איננו שמע בקלנו זולל וסבא" (דברים, כ"א, כ').
חכמים צמצמו את ההגדרה הזאת.
הבא ארבע דוגמאות לצמצום זה.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך

סוגיה א': משנה, בבא בתרא, פרק ח' משנה ה'

1. האומר: 'איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים',
'איש פלוני בני לא יירש עם אחיו'
- לא אמר כלום,
שהתנה על מה שכתוב בתורה.

2. המחלק נכסיו לבניו על פיו -
ריבה לאחד ומיעט לאחר,

והשוה להן את הבכור - דבריו קיימין;

3. ואם אמר משום 'ירושה' - לא אמר כלום.

4. כתב בין בתחילה בין באמצע בין בסוף
משום 'מתנה' - דבריו קיימין.

5. האומר: 'איש פלוני יירשני' - במקום שיש בת;
'בתי תירשני' - במקום שיש בן;
לא אמר כלום - שהתנה על מה שכתוב בתורה.

6. רבי יוחנן בן ברוקה אומר:
אם אמר על מי שהוא ראוי לירושה - דבריו קיימין,
ועל מי שאין ראוי לירושה - אין דבריו קיימין.

7. הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו
- מה שעשה עשוי;

אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו.

8. רבן שמעון בן גמליאל אומר:
אם לא היו בניו נוהגין כשורה - זכור לטוב.

משנ"ס

דבריו קיימין - שיש כח צאדס ליתן
ממונו צמחנה לכל מי שירצה. ואין כאן
"מתנה על מה שכתוב צחור", שחרי לא
נשאר לו אחר מיתתו כלום לכוריש לבניו
צחורת ירושה, שיעלו הפשוטים צחור
והצבור פי שנים:

משנ"ס

אין רוח חכמים נוחה כימנו - אין
לחכמים נחת רוח ממעשיו, אלא חרון אף
גורם להן שכועסין עליו, דקא עקר נחלה
דאורייתא:

סוגיה ב: תלמוד בבלי, בבא מציעא, דף ל"ה, ע"א

- I. ההוא גברא דאפקיד כיפי גבי חבריה.
 2. אמר ליה: הב לי כיפי.
 3. אמר ליה: לא ידענא היכא אותבינהו.
 4. אתא לקמיה דרב נחמן.
 5. אמר ליה: כל 'לא ידענא' - פשיעותא היא; זיל שלים!
 6. לא שילם.
 7. אזל רב נחמן, אגביה לאפרדיה מיניה.
 8. לסוף אשתכחו כיפי - ואייקור.
 9. אמר רב נחמן: הדרי כיפי למריהו, והדרא אפדנא למרה. - - -
 10. למימרא, דסבר רב נחמן דשומא הדר?
- II. שאני התם, דשומא - במעוה הוה;
דקא הוו כיפי מעיקרא.
- י"ד דכא כוז כיפי מעיקרא - שכרי
בתחילת השומא היו כזמים צידו, ולא
כיכ יודע. דאילו כיכ יודע שכן - לא שמו
לו כטרקלין. אבל שומא שצית דין שמין על
שאין לו מעות וכוח חייב לו - כרי כוח
כמכר גמור, ואיכא חוזרת.
- I2. אמרי נהרדעי: שומא הדר עד תריסר ירחי שתא.
 - I3. ואמר אמימר: אנא מנהרדעא אנא, וסבירא לי: שומא הדר לעולם.
 - I4. והילכתא: שומא הדר לעולם, משום שנאמר: "ועשית הישר והטוב" (דברים ו יח).

סוגיה ג: משנה, כתובות, פרק ה, משנה א ופרק ד, משנה ד

משנה, מסכת כתובות, פרק ה, משנה א

"אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתיים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה, יוסיף. נתארמלה או נתגרשה בין מן האירוסין בין מן הנישואין, גובה את הכול. רבי אלעזר בן עזריה אומר, מן הנישואין, גובה את הכול. מן האירוסין, בתולה גובה מאתיים ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכנסה.

רבי יהודה אומר, אם רצה כותב לבתולה שטר של מאתיים והיא כותבת התקבלתי ממך מנה, ולאלמנה מנה והיא כותבת התקבלתי ממך חמישים וזו. רבי מאיר אומר, כל הפוחת לבתולה ממאתיים ולאלמנה ממנה, הרי זו בעילת זנות".

משנה, מסכת כתובות, פרק ד, משנה ד

"האב זכאי בבתו בקדושיה בכסף בשטר ובביאה. וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה. ומקבל את גטה. ואינו אוכל פרות בחייה. נשאת, יתר עליו הבעל שאוכל פרות בחייה, וחייב במזונותיה, בפרקונה, ובקבורתה. רבי יהודה אומר, אפילו עני שבישראל, לא יפחות משני חלילים ומקוננת".

סוגיה ד: ויקרא רבה, פרשה ח, פסקה א

"רבי לוי פתח (תהלים ע"ה) כי אלוהים שופט מטרוניתא שאלה את ר' יוסי בר חלפתא אמרה לו בכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו אמר לה לששת ימים דכתיב (שמות ל"א) כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו' אמרה לו, ומאותה שעה עד עכשיו מהו יושב ועושה אמר לה מזווג זיווגים אשתו של פלוני לפלוני, בתו של פלוני לפלוני, ממנו של פלוני לפלוני אמרה לו הדא הוא אף אני יכולה לעשות כן כמה עבדים יש לי וכמה שפחות יש לי ואני יכולה לזווגם בשעה אחת. אמר לה אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף, הניחה והלך לו. מה עשתה שלחה והביאה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות אמרה להם פלוני יישא לפלונית, פלוני לפלונית זיווגן בלילה אחת לצפרא אתין לגבה דין מוחו פציעה ודין עינו שמוטה ודין אצילי פריך ודין ארכובה תבירה דין אמר לינא בעיא לדין ודין אמר לינא בעיא לדין מיד שלחה והביאה את ר' יוסי בר חלפתא אמרה לו רבי אמת היא תורתכם נאה משובחת היא יפה אמרת כל מה שאמרת אמר לה לא כך אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף שנאמר (תהלים ס"ח) אלוהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות מהו בכושרות בכי ושירות דבעא אמר שירה דלא בעא בכה ומה הקדוש ברוך הוא עושה מזווגן על כורחן שלא בטובתן".

סוגיה ה': תלמוד בבלי, כתובות, דף מ"ט, ע"ב — דף נ', ע"א

נערה שנתפתתה פרק רביעי כתובות מט ע"ב

באושא התקינו — כשישנו סנהדרין גלות שגלתה סנהדרין, כדאמר בראש השנה (לא, ב). כשהן קטנים — עד שיצילו שערות. חא שמע — דלית הלכתא כווסיה, אלא מימר אמרין ליה, ואולי יכלכלם וזין, אכל מיכף — לא מיסין. יארוד = מין. "מעון מניס" (ימיה ט) ממרנמין מדור יארודין. והוא אומר על בניו. יארוד ילדה ואבני מתא שדיא = הסנין הוליד מולדומו והטיל פרנסמן על בני העיר. כפר ליה אסיתא — כפר מכתשם על פיה, ויעמוד זה על גב שוליה בגובה, ששמעו קולו, וכרחי על ענמו שהוא רע מן העורבים, דעורבא בני נהוהא גברא לא בני בני. ואית דמפרשי: שלח נביר יעמוד עליה יאמכר כן על אותו האיש. לבני עורב אשר יקראו — אלמא לא זין להו. אובכי — כשגדל משמיר, והאם והאב אוהבין אותן. אכל ממחילתן — לניס, ושואלן אותן, ולא אמרן — דלא כפינן. אלא דלא אמיד — שאטו עשיר. בעל כרחו — לא יחא אלא זדקה בעלמא, ואפילו אינן בניו.

גזית בלושא, שהיא אחת מעשר
א אָמַר רַבִּי אֵילֵעָא יֹאמַר רִישׁ לְקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲנִינָא: בְּאוּשָׁא הִתְקִינוּ שְׂיָהָא אָדָם וְנָ אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן קְטָנִים. אִיבַעֲיָא לָהּ: הִלְכְתָּא כְּנוּתִיָּה אוֹ אֵין הִלְכְתָּא כְּנוּתִיָּה? — תָּא שְׁמַע: כִּי הֵנָּה אֶתוּ לְקַמִּיָּה דְרַב יְהוּדָה, אָמַר לָהּ: יֹארוּד יִלְדָּה וְאֶבְנִי מִתָּא שְׂדִיָּא? — כִּי הֵנָּה אֶתוּ לְקַמִּיָּה דְרַב חֲסִדָּא, אָמַר לָהּ: כְּפּוּ לִיָּה אֶסִּיתָא כְּצַבּוּרָא, וְלִיקוּם וְלִיָּמָא: עוּרְבָא כְּעִי בְּנִיָּה, וְהָהוּא גְבָרָא לֹא כְּעִי בְּנִיָּה. — יַעֲוִרְבָא כְּעִי בְּנִיָּה? וְהִכְתִּיב "לְבָנִי עֶרֶב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ!" — לֹא קִשְׂיָא, הָא — בְּחִינְרִי, הָא — בְּאוּבְכִי. כִּי הֵנָּה אֶתִּי לְקַמִּיָּה דְרַבָּא, אָמַר לִיָּה: גִּיחָא לָךְ דְּמִיתּוּנִי בְּנִידָּא מְצֻדָּקָה? וְלֹא אָמַרְנָא אֶלָּא דְלָא אָמִיד, אָכֵל אָמִיד — כְּפִינָן לִיָּה עַל כְּרַחֲמֵיהּ.

תוספות

כשהם קטנים — אבל קטני קטנים לכולי גלמא חייב, כדאמר בסוף "אף על פי" (כתובות סה, ב).
חא בחיוורוי הא באובכי — שני מיני עורבים יש, אחד לבן ואחד שחור, כדמוכח בפרק "אלו טריפות" (חולין סג, א) בני סימני עופות, דמרבא עורב חמקי, ומפרש: העמקי — כמראה החמה שעמוק מן הצל, פירוש: לבן.

(שים לב: המשך הסוגיה בעמוד הבא.)

מט ע"ב נערה שנתפתתה פרק רביעי בתובות

כי הא דרבא כפיה — על הנדקה. הוא ואשתו נזונו מהן — ואפילו כחנן מעכשיו. ולא מן הדין, אלא תקנת חכמים היא. גדולה מזו אמרו — נבדולה מזו אמרו. כגון אלמנה ובה, וניסח הבת. שאף על פי שהיא מת, והנכסים נשתעבדו ללווקם לרנן, כגון בעל נכסי אשתו, וקיימא לן (גיטין מה, ב):

יכי הא דרבא כפיה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה.

ב אָמַר רַבִּי אֵילֵעָא יֵאמֹר רִישׁ לְקִישׁ: בְּאוּשָׁא הֶתְקִינוּ: הַכּוֹתֵב כָּל נִכְסָיו לְבָנוֹ — הוּא וְאִשְׁתּוֹ נְזוּנִים מֵהֶם. מִתְקִיף לָהּ רַבִּי זִירָא וְאִיתִימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי: גְּדוּלָּה מְזוּ אֲמָרוּ: אֲלֻמְנָתוֹ נְזוּנָת מִנְכְּסִיו, הוּא וְאִשְׁתּוֹ מִיְבָעִיא? ! יִדְשָׁלַח רַבִּין בְּאִינְרִיתִיָּה: מִי שָׁמַת וְהִנִּיחַ אֲלֻמְנָה וּבֵת — אֲלֻמְנָתוֹ נִיזוּנָת מִנְכְּסִיו, נִישָׁאת הַבֵּת — אֲלֻמְנָתוֹ נִיזוּנָת מִנְכְּסִיו, מִתָּה הַבֵּת, אָמַר רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן אֲחִיתוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: עַל יְדֵי הִיא מַעֲשֶׂה, וְאֲמָרוּ: אֲלֻמְנָתוֹ נִיזוּנָת מִנְכְּסִיו — הוּא וְאִשְׁתּוֹ מִיְבָעִיא? ! — מֵהוּ דִּתִּימָא: הֵתֵם הוּא דְלִיכָא דְטָרַח, אָבֵל הָכָא — נָטַרַח לְדִידִיהָ וּלְדִידָהּ, קָא מְשַׁמַּע לָן. אִיְבָעִיא לָהּ: הֲלָכְתָּא כְּנוּתִיָּה אוֹ לִית הֲלָכְתָּא כְּנוּתִיָּה? תָּא שְׁמַע, יִדְרַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי יוֹנָתָן הוּי קְרִימִי, אֵתָא הֵהוּא גְּבָרָא, גָּחִין וְנִשְׁקִיָּה לְרַבִּי יוֹנָתָן אֲפְרַעִיָּה. אָמַר לִיה רַבִּי חֲנִינָא: מַאי הָאִי? — אָמַר לִיה: כּוֹתֵב נִכְסָיו לְבָנוֹ הוּא,

וְעִשְׂתִּינְהוּ לְזִנְיָה. אִי אֲמַרְתָּ בְּשִׁלְמָא לֹא דִינָא — מִשּׁוּם הִכִּי עִשְׂתִּינְהוּ, אֵלָּא אִי אֲמַרְתָּ דִּינָא — עִשְׂתִּינְהוּ בְּעִי? !

אין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים — אפילו הכי, היכא דליכא למיחש למיקון העולם, כגון כי האי לוקם שלא הוציא מעות — שווהו רנן כירש, ואמר: חזון האלמנה מנכסי בעלה. כי הא דשלח רבין באינריתיה בר' ניסח הבת — אף על גב דאמור רנן בעל נכסי אשתו לוקם הו, וקיימא לן: אין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים — הכא שווהו רנן כירש, משום פסידא דאלמנה. והכי מפורש ג"ש טולין". הוא ואשתו — שהוא קיים, ולו בניו הם, ולא הוציאו מעות, אלא מחנה בעלמא. מיבעיא — ואף על גב דמתנה כמכר לפנין שעבוד, התם הוא דאי לאו דעביד ליה נישא לנפשיה — לא יסיב ליה מחנה, אבל בנו — ליכא למימר הכי. מתה הבת — ובעלה יורשה. אלמננתו — של אבי הבת. נזונת מנכסיו — ולא אמרינן אש נכרי הוא זה ואינו יורשו של אב אלא של אשתו וכלוקם בעלמא דמי, ואין מוציאין למזון האשה מנכסים משועבדים. התם הוא דליכא דטרח קמה — שמת בעלה, להכי עביד רנן תקנתא. אבל הכא — דקאי איהו, נטרח לדידה ולדידה, קמשמע לן. הלכתא כוותיה — אדרינא אילעא קאי. אכרעיה — על רגלו.

ועשיתנהו — כפיה אותם בחוקה. ומפני שטרסמי עליו ליהבם לו לפנים משורת הדין — מחנני. ואי דינא הוא — אין כלל נמילות טובה להחזיק לו טובה, שעל כרחו יספוט אמת.

סוגיה ו: תלמוד בבלי, קידושין, דף ל"א, ע"ב

לא ע"ב האשה נקנית פרק ראשון קדושין

לא עומד במקומו – נמקס המיוחד לאביו לעמוד שם נסדוקים עם מצוריו בענה. ולא מכריעו – אם היה אביו וסמך אחר מלווק דבר הלכה – לא יאמר "נראים דבר" פלוני".

ג פנו רבנן: "איזהו מורא ואיזהו כיבוד? מורא – לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו. כיבוד – "מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומציא. איבעיא להו:

משל מי – מאכלו ומשקו ומכדו.

"משל מי? רב יהודה אמר: משל בן, רב נתן בר אשעי אמר: משל אב. אורו ליה רבנן לרב ימיה, ואמרי לה לבריה דרב ימיה: כמאן דאמר משל אב. מיתיבי: "נאמר" כבד את אביך ואת אמך" ונאמר "כבד את ה' מהוהך" מה להלן בקסרון פיס – אף כאן בקסרון פיס. ואי אפרת משל אב – מאי נפקא ליה מיניה? – לביטול מלאכה.

תוספות

רב יחודה אומר משל בן – מדקדק רבינו יצחק: למאן דאמר משל בן אם נודמן לו כיבוד אב, ואבדות עצמו, ואבדות חבירו – כיצד עשה? אם יעסוק בכבוד אביו – חלא אבדות חבירו קודמת, דאמרין ב"אלו מציאות" (בבא מציעא לב,א): יכול אמר לו אביו "אל תחזיר" יכול ישמע לו – ותלמוד לומר וכו'. והיינו "אל תחזיר" – שאומר לו עסוק בכבודי, ד"אל תחזיר" בחנם לא אצטרך קרא. משמע אם בן דאבדות חבירו קודמת לכיבוד אב ואם יעסוק באבדות חבירו – חרי אבדותו קודמת, דכתיב (דברים טו) "אפס כי לא יחיה בך אביו" (בבא מציעא לב,א,ג).

– שלך קודם לכל אדם. ואם יעסוק באבדותו – חרי כבוד אביו קודם, למאן דאמר משל בן? ונראה לרבינו יצחק: שנינו כבוד אביו ואבדות חבירו ויעסוק באבדותו. דהא דאמר כיבוד אב קודם – היינו דוקא לחניח לאביו לעשות רצונו בממונו, לפי שזו גוף הכיבוד. אבל באבדותו, כיון שאין תאב נחנה באבדות עצמה – אין חבן חייב לחפסיד אבדותו בשביל אביו. ואף על גב דאמרין בסמוך: כדי שיטול ארנקי ויטיל לים ואינו מכלימו, למאן דאמר משל בן – חתם מיירי באותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך, כגון שזורקו לים למירמא אימתא אינשי ביתיה. דאי לא חכי, אם בחנם משליך – רשע הוא, דעובר ב"בל תשחית". ואילו חייב דשוגג הוא ומשליכו בחמתו – מכל מקום נחנה בחשלת ארנקי ומשום חכי אין לחכמו.

אורו ליה רבנן לרבי ירמיה כמאן דאמר משל אב – משמע שכן חלכה, וכן פסק בשאלות דרב אחאי בפרשת וישמע (סוף סימן נו). ומסק: חייב דלית ליה לאב ואית ליה לבן – חייב חבן לזון אביו. וכן פסק רבינו יצחק ורבינו חננאל, דאם אין לאב ממון ותבן יש לו – דצריך חבן לפרנסו משלו, דלא יתא אלא אחר, דאמר ב"נערה שנתפתחה" (כתובות מט,ג) דרב אכמיה לחתוא גברא ואפיק מניה ארבע מאה זוזי לצדקה. ועד, דאמרין בירושלמי: אמר רבי יוסי: חלואי דחזין כל שמעתני ברירי לי כתך שכופין את חבן לזון את אביו. ועד ראיח מחא דאמר בירושלמי, דרבי יונתן ורבי יאשיה חוו קאולי באורחא, אתא חתוא גברא וקא נשק לכרעתי דרבי יונתן. אמר: מאי חזיו אמר ליה: דאמרי ליה זיל צעק בבי כנישתא, כלומר: חוריתי לו שיעשה כל כך שיפרנסנו בט. אמר ליה: אמאי לא אכפיה מרו? אמר ליה: כגון זו כופין! בתמיח. אמר ליה: את צריכת לכך? מירוש: וכי לא ידעת דכופין? משיטת דכופין! ועד ראיח מירושלמי שחבאתי למעלה: "כבד את ה' מחונך", אם יש לו ממון – חייב, ואם לאו – פטור. ובכיבוד אב ואם נאמר "כבד את אביך ואת אמך" – דמשמע בין יש לו חון ובין אין לו חון.